

Тема уроку: «У всякого своя доля...»: сатиричне викриття імперської дійсності в поемі Тараса Шевченка «Сон»

Клас: 9

Мета уроку: поглибити знання учнів про поему Тараса Шевченка «Сон», з'ясувати її ідейно-тематичний зміст, особливості сатири та гротеску; розвивати вміння аналізувати художній текст, висловлювати власну думку, працювати з цитатами; виховувати почуття національної гідності, неприйняття несправедливості, усвідомлення відповідальності людини за долю свого народу.

Очікувані результати:

Учні зможуть:

- пояснювати ідейний зміст поеми «Сон»;
- характеризувати образ ліричного героя;
- визначати засоби сатири й гротеску;

висловлювати власне ставлення до проблем, порушених у творі.

Обладнання: портрет Тараса Шевченка, текст поеми, мультимедійна презентація, картки з цитатами, ілюстрації до твору.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель зачитує рядки:

«У всякого своя доля
І свій шлях широкий...»

Бесіда:

- Як ви розумієте ці слова?
- Чи завжди людина сама обирає свою долю?

III. Актуалізація опорних знань

- Що ви знаєте про життєві обставини Тараса Шевченка?
- Яке місце займає поема «Сон» у творчості поета?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Вступ: Поема як комедія і сатиричний прорив

Авторський підзаголовок «комедія» не випадковий — він підкреслює глибокий сатиричний характер твору, де через сміх і гротеск Шевченко викриває найболючіші вади імперської системи. Написана 1844 року поема «Сон» стала першою в українській літературі політичною сатирою такого масштабу. Це був безпрецедентний крок — відкрито висміяти самодержавство і показати всю паскудність кріпосницької системи. Літературний прийом сну надав Шевченку унікальну можливість: подорожувати крізь простір імперії — від рідної України до холодного Сибіру й пишного Петербурга, викриваючи жахи на кожному кроці.

2. Композиція поеми: три частини сну

Шевченко майстерно вибудовує структуру твору, ведучи читача від філософських роздумів через страждання рідної землі до самого серця імперії.

Вступ

Глибокі роздуми про долю людини і гострі суспільні вади. Поет готує читача до подорожі у світ правди.

Картини України

Моторошні сцени страждань селян: кріпацтво, голод, безправ'я. Материнські сльози і дитячі стогони розривають душу.

Сибір

Крижана земля каторги і репресій. Тут з'являється «цар волі» — декабрист, символ непокореного духу.

Петербург

Центр самодержавства постає як театр абсурду. Фарс і гротеск царського двору досягають апогею.

3. Образи і символи: хто є хто у «Сні»?

● Ліричний герой

(Простак-мандрівник, що бачить правду незамутненим поглядом. За ним стоїть сам Шевченко — свідок і викривач імперської системи.)

● Цар

(Спочатку грізний ведмідь, що наводить жах, але потім перетворюється на жалюгідне кошеня — символ уявної величі самодержавства.)

● Цариця

(Описана як «мов опеньок засушений» — яскравий символ моральної деградації і духовної порожнечі імперської верхівки.)

● Землячок

Чиновник-запроданець із цинковими гудзиками, що зрікся свого коріння заради кар'єри — втілення національної зради.

4. Сатиричні засоби Шевченка: іронія, сарказм, гротеск, карикатура

- **Іронія і сарказм** - гострі, як бритва, викриття лицемірства влади і жорстокості системи. Кожне слово — удар по совісті;

Наприклад: «Цар цвенькає» — могутній володар перетворюється на безпорадне створіння

- **Гротеск** - фантастичні перетворення створюють ефект абсурду: могутній цар раптом стає безпорадним кошеням.

Наприклад: «Панство — мов кабани годовані» — знать постає у звіриному, огидному вигляді»

- **Карикатура** - зневажливі, майже карикатурні образи царя, цариці, чиновників — всі вони виглядають жалюгідними

Наприклад: «Опеньок засушений» — цариця втрачає будь-яку людську привабливість.

V. Робота з текстом

Робота в групах:

1 група — аналіз образу України.

Запитання та завдання:

1. Якими художніми засобами (епітети, метафори) автор змальовує красу української природи на початку подорожі? Чому природа названа «раєм»?
2. Знайдіть у тексті приклади соціальної несправедливості (долі вдови, дитини, покритки). Як вони контрастують із красою природи?
3. **Головне питання:** Чому Шевченко використовує прийом **антитези** (протиставлення) у

зображенні України? Яке почуття він намагається викликати у читача?

2 група — сатиричне зображення Петербурга.

Запитання та завдання:

1. Яким постає Петербург в очах героя-оповідача? Зверніть увагу на опис пам'ятника Петру I. Як поет оцінює діяльність Петра I та Катерини II щодо України?

2. Проаналізуйте зустріч автора із «землячком». Використовуючи текст, поясніть, що таке «комплекс меншовартості» та чому автор використовує тут **сарказм**?

3. **Головне питання:** Чому Петербург у поемі сприймається як ворожий, механічний простір, збудований «на кістках»?

3 група — образи царя та цариці.

Запитання та завдання:

1. Знайдіть у тексті портретні характеристики царя та цариці. Які деталі їхньої зовнішності підкреслює автор? Чи відповідають вони офіційному статусу монархів?

2. Розберіть сцену «генерального мордобоя» (від царя до солдата). Який художній засіб тут використано (**гротеск** чи **карикатура**)? Що ця сцена говорить про систему влади в імперії?

3. **Головне питання:** Як за допомогою **деміфологізації** (висміювання «божественних» правителів) Шевченко доводить абсурдність самодержавства?

VI. Узагальнення та систематизація

Метод «Мікрофон»:

— Яку головну думку поеми ви вважаєте найактуальнішою сьогодні?

VII. Рефлексія

Метод «Незакінчене речення»:

- Поема «Сон» змусила мене замислитися над...
- Для мене Шевченко — це...

Домашнє завдання

Написати мінієсе: «Моя доля і доля України: роздуми над поемою Тараса Шевченка “Сон”»